

# Gunnar Heckscher

AV OLOF RUIN

Gunnar Heckscher (1909–1987) började sitt mångskiftande liv som underbarn. Han växte upp som son till Eli Heckscher. Fadern omfattade sin son med intensiv stolthet och omsorg; sonen svarade med stor öppenhet och närhet, ivrig att motvara alla förhoppningar som ställdes på honom. I Kungliga bibliotekets handskriftsavdelning finns samlade över trehundra brev från Gunnar Heckscher till Eli Heckscher. De ökar i täthet efter det att sonen lämnar föräldrahemmet och i september 1925 skriver in sig vid Uppsala universitet. Den nyligen sjutton år fyllda studenten började omgående läsa statskunskap och söka sig en kamratrekts i den konservativa studentföreningen Heimdal. En av sina första kvällar i denna förening hade han länge suttit och samtalat med Georg Andrén om engelska politikerbiografier. Den nästan tjugo år äldre statsvetardocenten blev tydligen mycket imponerad över vad den unge mannen redan hunnit läsa. Brevet till fadern fortsätter att berätta om böcker, prestationer, människor, fester och politiska händelser. Gunnar Heckscher ber ofta om råd och ger i sin tur också råd. Ibland värjer sig sonen också inför en far som i överväldigande intellektuell kraft utfärdar föreskrifter och manar på.

De studier som påbörjats 1925 ledde två år senare till en filosofie kandidatexamen i statskunskap, historia och geografi. Ytterligare sex år senare, fortfarande inte mer än tjugofyra år gammal, disputerade Gunnar Heckscher och förordnades som docent i statskunskap. 1941 flyttade han tillbaka till Stockholm först som t. f. förståndare och därefter som rektor för socialinstitutet. En personlig professur i statskunskap vid detta institut erhöll han 1948 med samtidig undervisningsskyldighet vid dåvarande Stockholms Högskola. Tio år senare slutligen efterträdde han Elis Håstad som innehavare av Lars Hiertas professur i ämnet, en professur som han definitivt lämnade för andra uppgifter 1965.

Gunnar Heckscher var i allmänhet tämligen

sparsam med kommentarer om det liv han levde. Några memoarer publicerade han aldrig. En människas minne är, brukade han säga, bräckligt och opålitligt. Memoarer blir lätt överdrivet ensidiga och självöverskattande. Nyss fyllda fyrtio skrev han dock en artikel i Svensk Tidskrift som indirekt speglade hans egen livssituation i tidig medelålder. Artikeln hade getts den talande rubriken "En mångsysslars bekännelse". Heckscher förvånade sig bl a över att Sverige, trots sin litenhet, hunnit med så mycket. En anledning till att landet lyckats med detta sades vara att dess medborgare, mer än medborgare i andra länder, åtog sig påfallande många uppgifter samtidigt (Heckscher [1950] s 288):

Våra politiker är tillika lärare, fackföreningsmän, journalister eller ämbetsmän, våra forskare får också bära den vetenskapliga världens administrativa uppgifter, våra idrottsledare äro samtidigt aktiva affärsmän eller militärer. Utan överdrift kan det sägas att vår standard är beroende av att var och en som duger något till tar på sig uppgifter svarande mot åtminstone två heltidssysselsättningar. Det har ibland sagts att det svenska samhället är "top-heavy". Det kan vara sant, om man jämför samhällsklassernas relativa storlek här och annorstädes. Men det är sannerligen inte överflöd på folk med kompetens för kvalificerade uppgifter som kännetecknar vårt samhällsliv.

Gunnar Heckscher tänkte på sig själv. Han var själv i hög grad en mångsysslare: inte endast forskare och universitetslärare i statsvetenskap utan också politiker, ämbetsman samt flitig skribent i tidningar och tidskrifter.

Den politiska verksamheten inrymde inte endast olika uppdrag i ungdomsstadens Uppsala utan även uppdrag på nationell nivå. Gunnar Heckscher var ordförande för Högerens ungdomsförbund 1949–1952, ledamot av riksdagen 1957–1965, andre vice ordförande för Högerens riksorganisation 1958–1961 samt, som kulmen på



(foto: Lisbeth Westerlund, © Scandia Photopress)

sina politiska uppdrag, ordförande för både riksorganisation och riksdagsgrupp 1961–1965. De administrativa uppgifterna utanför universitetsvärlden omfattade föreståndarskap för Svenska Institutet i två år under 1950-talet samt ambassadörsskap i Asien i tio år som en avslutning på det yrkesverksamma livet. Den journalistiska verksamheten slutligen inrymde aldrig någon heltidsanställning, men Heckscher förblev publicistiskt verksam från början av 1930-talet till en god bit in på det år när den cancer, som han länge och heroiskt burit på, slutgiltigt bröt ner honom.

Det är i och för sig inte något unikt i svensk statsvetenskap att, såsom Gunnar Heckscher gjorde, ägna sig åt mångsyssleri. Många statsvetarprofessorer före honom hade också hunnit vara politiker, ämbetsmän eller journalister. Det unika när det gäller Gunnar Heckscher var bredden i detta mångsyssleri samtidigt med bredd

också i den strikt statsvetenskapliga verksamheten.

### 1. Det dubbla uppdraget

Gunnar Heckscher var visserligen sparsam med kommentarer om sitt eget liv men han återkom ändå ibland till det dubbla uppdrag som varit ett så karakteristiskt drag i hans liv: att vara både analytiker och praktiker, både forskare om politik och utövare av politik.

Det år han avgick som partiledare publicerade Heckscher en uppsats i *Svensk Tidskrift* om intellektuella i politiken. De intellektuella sades ofta bli hänvisade bara till en begränsad uppgift i praktisk politik. De utnyttjas som ideologer eller experter. Heckscher, som själv mycket starkt kände sig som en intellektuell i politiken, ogillade denna inskränkning. "Den intellektuelle som nö-

jer sig med att delta i en ideologisk debatt riskerar att ingen lyssnar på honom. Den som nöjer sig med att vara expert riskerar att bli utnyttjad för syften som han djupt ogillar. I båda fallen blir resultatet därför ofta besvikelse och bitterhet.” (Heckscher [1965] s205). En intellektuell skall delta i politiskt vardagsarbete och politiskt beslutsfattande under samma villkor och i samma former som alla andra medborgare. Själv gjorde Gunnar Heckscher detta samtidigt som han, just präglad av sin universitetsbakgrund, gärna ägnade sig åt både ideologiska diskussioner och åt ämnesområden där han besatt expertkunskaper. Han var tex som partiledare mycket aktiv i att försöka samordna de borgerliga partiernas åsikter i författningsfrågan och han verkade, efter sin ambassadörstid, som ordförande i två olika författningsutredningar.

Den intellektuelle, även om han deltar i politiskt vardagsarbete under samma villkor som alla andra, ställs ändå inför speciella problem. Gunnar Heckscher tänkte igen på sig själv. En intellektuell sades ha en benägenhet att se saker och ting från en mängd olika perspektiv och därmed lätt dröja med beslut, att se bortom det dagsaktuella och engagera sig i frågor som ännu inte är mogna för avgörande, att sky förenklingar, att i presentation av politik känna osäkerhet i balansgången mellan känslsamhet och distans. Det blir helt enkelt lätt för en intellektuell att känna sig i otakt med sina meningsfränder.

Två decennier efter det Heckscher skrev denna artikel om de intellektuella i politiken hade han anledning att igen något beröra detta problem. Han talade i samband med att den statsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet 1984 överräckte en bibliografi över alla hans tryckta skrifter, redigerad av Gunnar Hellström (Hellström 1984). Den vetenskapsidkaren klarar sig lättast i politiken, betonade Heckscher, som kan nöja sig med att från sin bänk uppträda som särling, förutsatt bara att han ändå kan bli omvald. Om ambitionerna är större och vetenskapsidkaren vill utöva verkligt politiskt inflytande blir det svårare att frondera: ”Jag är deras ledare, jag måste följa dem”. Denna sats sades vara lika tillämplig nu som tidigare. Och Heckscher avslutade sitt anförande med ett vemodigt anslag (Heckscher [1985] s145): ”Med den utveckling som präglat den svenska politiska debatten blir det alltmer besvärande för den som har ambitionen att syssla med både politisk vetenskap och praktisk politik.”

Det är en allmän uppfattning, delad av Gunnar Heckscher själv, att han misslyckades med det som var hans mest centrala politiska uppdrag – partiledarskapet – samtidigt som han i många andra avseenden var en kunnig och effektiv politiker. Han blev vår-vintern 1965 uttryckligen ombedd att avgå som högerens partiledare. Många förklaringar har getts till detta misslyckande. Heckscher hade verkat i en för partiet mycket besvärlig situation med valmotgångar och splittringstendenser på den borgerliga sidan; hän hade drivit frågor som i sin tur verkat splittrande; han hade allmänpolitiskt uppfattats stå väl långt till vänster för att kunna samla partiet bakom sig. Och – det anknyter till temat om intellektuella i politiken – han hade framstått som alltför begåvad, rörlig och mångfacetterad. Han förklarade själv, när han på 1980-talet recenserade Gösta Bohmans minnen, att han inte ägde de förtjänster som Bohman, Arvid Lindman och Jarl Hjalmarson ägt, alla tre mycket framgångsrika ledare för högern. De var människor som vanligt folk kunde identifiera sig med och som samtidigt ändå var några nummer större än det vanliga formatet. Dessutom uppvisade de – och Heckscher tänkte på sin egen vetenskapligt uppövade benägenhet att anlägga olika perspektiv på ett problem – ”en smittsam förvisning om att de hade rätt eller åtminstone att motståndarna alltid hade fel.” (Heckscher [1983] s504).

Gunnar Heckschers dubbla uppdrag inrymde en trafik också i en annan och motsatt färdriktning: från praktisk politik tillbaka till analys av politik. En statsvetare som samtidigt är politiskt starkt engagerad kan i sin forskning och undervisning hamna i två icke-önskvärda positioner. En är att lockas dra slutsatser som passar samman med och förstärker egna politiska värderingar. En annan är att han tvärtom, just i rädsla för att beslås med plädering för egna politiska värderingar, lockas att på ett överdrivet sätt kritisera dem. Han blir, som Heckscher en gång sade, benägen att ”lean over backwards” (Heckscher [1985] 1142).

Som forskare och lärare var Gunnar Heckscher exemplarisk i sin strävan att inte låta egna politiska värderingar påverka och styra analysen. Han var i detta avseende starkt präglad av sin ungdoms Uppsala-miljö och de diskussioner som där hade förts kring den hägerströmska skolans teser. En klar boskillnad måste upprätthållas mellan ut-sagor om verkligheten och värderingar. De förras sanningshalt kan prövas, de senares inte. Värde-

ringar har karaktär av känslöytringar. Statsvetare i tidigare generationer som blivit politiker hade hämningslöst och oreflekterat låtit egna politiska värderingar också färga den egna forskarverksamheten. Man trodde på möjligheten att vetenskapligt kunna bevisa riktigheten i ideologier och politiska ståndpunkter. En sådan sammanblandning av roller ogillades starkt av Gunnar Heckscher.

Det finns, inte minst i dag, statsvetare som tror att den omständigheten att de inte tillhör ett parti och ej heller berättar om det parti/de partier de röstar på skall göra just dem immuna mot att i egen forskning bli präglade av ovidkommande politiska värderingar. Heckscher misstrodde med all rätt detta vaccin. Så här skrev han i en uppsats i Statsvetenskaplig Tidskrift om sina lärofäder och markerade därmed ytterligare en berömvärd strävan att hålla två principiellt olika verksamheter åtskilda (Heckscher [1982] s 8):

I själva verket borde det för den som är politiskt aktiv vara lättare och inte svårare än för andra att identifiera sina värderingar och försöka rensa sitt vetenskapliga tänkande från deras inflytande i stället för att antingen ledas av dem eller försöka överkompensera dem. Visserligen erfordras då en viss personlighetsklyvning, men den behöver inte vara omöjlig. I vad mån jag själv lyckats eller misslyckats därmed får andra avgöra. Försökt har jag i alla fall och i yngre år, då mina åsikter inte var så allmänt kända, kunde jag rentav göra det till en sport att låta mina elever gissa om dem. Gladast blev jag när de gissade fel.

All denna betoning av principiella olikheter mellan politisk och statsvetenskaplig verksamhet innebär självfallet inte att dessa verksamheter i Gunnar Heckschers eget liv skulle ha bedrivits helt opåverkade av varandra. Alldeles som han i sin verksamhet som politiker ofta utnyttjade de kunskaper han förvärvat genom sin forskning fick han i sitt statsvetenskapliga författarskap nya insikter och värdefulla impulser genom de erfarenheter praktisk politik och förvaltning gav honom. Detta rika författarskap, som jag nu skall övergå till, kan med grov förenkling sorteras in under tre rubriker. Till en del var detta författarskap traditionsbevarande, till en del var det vägröjande, till en del slutligen stod det i god samklang med tidens stämningar.

## 2. Den traditionsbevarande

Svensk statsvetenskap hade, när Gunnar Heckscher på sent 1920-tal och tidigt 1930-tal växte in i ämnet, sin mycket karakteristiska och ofta framhållna karaktär. Man ägnade sig framförallt åt författningshistoria, grundlagsstudium och idéanalys. Gunnar Heckscher vansläktades inte. Han startade i denna tradition och fortsatte till sitt livs slut att på olika sätt markera intresse just för författningspolitik och idépolitik.

Det mest slående uttrycket för den "traditionsbevarande" hållningen i Gunnar Heckschers statsvetenskapliga författarskap var hans första stora arbete, avhandlingen *Konung och statsråd i 1809 års författning*. Relationerna mellan de centrala statsorganen – kung, statsråd och riksdag – och deras utveckling stod i centrum för intresset i den lokala miljö där han vistades som ung student, alltså på Axel Brusewitz Skytteanum i Uppsala. Gunnar Heckschers doktorsavhandling är, såsom så många senare "Brusewitz-avhandlingar", både förankrad i ett överväldigande rikt empiriskt material och buren av strävan att följa utvecklingslinjer över tiden. Den uppvisar samtidigt inte de svagheter som häftar vid flera andra avhandlingar i samma genre. Dels undvek den att i sin framställning anlägga ett närsynt och dag för dag perspektiv. Dels var den klart systematiserande i sin koncentration på frågor sådana som statsrådets sammansättning, beredningsformer och arbetssätt. Dels slutligen uppmärksammade den också sin tids principiella debatt kring statskicket utformning. Det är märkligt att en bok, så rik på insiktsfulla resonemang som den är, skrivits av en man som när han disputerade endast var tjugofyra år gammal. Prestationen har för kommande generationer av statsvetare framstått som omöjlig att upprepa.

Det tema som var avhandlingens – relationerna mellan statslivets centrala aktörer – återkom i en föreläsningsserie som han höll som ung docent i Uppsala. Nu sysslade han dock inte med Sveriges statsskick utan Englands. Föreläsningarna bildade grundval för boken *Parlamentarism och demokrati i England*. Det är lustigt att kunna konstatera att tendenser, som uppfattades som "moderna" i detta statsskick för nästan hundra år sedan och som Heckscher själv tyckte var moderna när han skrev boken på 1930-talet, fortfarande i dag brukar karakteriseras som "moderna", alltså sådant som premiärministrars stegrade dominans, enskilda departementschefers samtidigt

förstärkta ställning och regeringars ökande utåtriktade verksamhet.

Det andra uttrycket för det "traditionsbevarande" i Gunnar Heckschers statsvetenskapliga författarskap var hans intresse för idéhistoria. Detta intresse koncentrerades, i linje med hans allmänna samhällsåskådning, på de konservativa idéernas uppkomst och utveckling. Första delen av hans arbete *Svensk konservatism före representationsreformen* kom 1939, andra delen 1943. Arbetet mätte sig inte i spänst och grundlighet med avhandlingen som den i och för sig anknöt till. Men det framstår inte heller som så dåligt som många samtida bedömare uppfattade det. Gunnar Heckscher fick mycket stryk för denna idéhistoriska forskning. Avbasningen leddes av den drygt tio år äldre Herbert Tingsten. I samma nummer av Statsvetenskaplig Tidskrift där Gunnar Heckscher mycket uppskattande recenserat Tingstens De konservativa idéerna fick han å sin sida motta traditionella tingstenska skällsord för sin produkt: oklarhet, tankeoreda, brist på pregnans, glidningar osv. I brev till fadern vädrade han bitterhet över denna kritik och oro över sin egen akademiska framtid.

Gunnar Heckscher och Herbert Tingsten förstod varandra aldrig riktigt. Den ene var visserligen tretton år yngre än den andre men de hade dock ett gemensamt förflutet i den statsvetenskapliga Uppsala-miljön där Tingsten verkat som docent när Heckscher skrev sin avhandling. De förenades vidare i att ha ett intellekt som sprakade med snabba infall och vida kunskaper. De var också väl medvetna om sitt intellekts värde. Tingsten var dock den mer självvironiske, självupptagne och självförbrännande medan Heckscher var den mer praktige, på sitt sätt konventionelle och puritanske.

Gunnar Heckscher kom att ingå i den i och för sig stora och hedervärda uppsättning personer som Herbert Tingsten tyckte om att formulera elakheter om. En av hans elakheter var att Gunnar Heckscher nöjde sig med att läsa endast en eller två böcker av varje riktigt stor författare. På det sättet hann han skaffa sig betyg också i allmänbildning. En gång skall han ha läst en bok av Galsworthy och en av Dostojevskij och på Tingstens fråga om det ändå inte förelåg någon skillnad mellan dem ha svarat "Nej, jag tycker de är lika bra". Denna historia, som Tingsten då och då berättade, kryddade han med en extra liten elakhet när den sedermera inplacerades i hans minnen. Han återgav historien utan att nämna Gunnar Heckschers namn, men i samband med

att han skrev om den av honom högt beundrade fadern Eli Heckscher. Och han tillade: "Något så hemskt skulle aldrig Heckscher ha sagt, han var för allmänbildad" (Tingsten [1962] s 208).

På väggen i styrelserummet för den statsvetenskapliga institutionen i Stockholm hänger nu fotografier både av Herbert Tingsten och Gunnar Heckscher. Tingsten var förste innehavare av den på 1930-talet inrättade professuren, Gunnar Heckscher den tredje. De hade båda formats i en och samma statsvetenskapliga miljö och de hade också till en början i sin forskning verkat traditionsbevarande samtidigt som de sedan kom att expandera i olika riktningar och bägge på olika sätt verka vägröjande i ämnet.

### 3. Den vägröjande

Det är framförallt på två statsvetenskapliga forskningsområden som Gunnar Heckscher framstår som vägröjande. Det ena är studiet av intresseorganisationer, det andra är studiet av förvaltning. Impulserna att ägna sig åt just dessa två områden fick han i hög grad från sin politiskt-administrativa verksamhet.

Det intresse som ledde fram till boken *Staten och organisationerna*, första gången utgiven 1946, skall ha växt från de diskussioner som fördes inom högerpartiet om tredje mans rätt i arbetskonflikter och om korporatism. Det organisationsväsende som uppstått i Sverige var enastående i sin styrka och märkligt i sin nära växelverkan med staten. Försök att teckna detta organisationsväsende i dess helhet, både dess utveckling och dess utbredning i nutiden, hade inte gjorts före Heckscher. Vad som dessförinnan funnits var framförallt enstaka festskrifter liksom avhandlingar om enstaka organisationer.

Heckscher uppmärksammade i sin bok både organisationernas inre liv, deras relationer till varandra och framförallt deras relationer till staten. Uttrycket "korporatism", som besudlats för att det utnyttjats i fascistisk ideologi, återintroducerades av honom i anständiga sammanhang. Sverige karakteriserades som ett system med "fri korporatism": självstyrande organisationer som på olika sätt samverkar med staten. Organisationer som utvecklats i frihet och oberoende av staten sågs som en vinning för demokratin. De erbjöd enskilda medborgare god träning i demokrati under förutsättning att de inte drabbades av hög grad av centralisering och byråkratisering.

Studiet av intresseorganisationer blev under många år, efter det Heckschers bok publicerats,

centralt inom svensk statsvetenskap. I popularitet började det nästan mäta sig med det tidigare intresset för parlamentarismens utveckling. Det nya som publicerades, vare sig koncentrerat på enstaka organisationer eller på organisationsväsendet i dess helhet, anknöt naturligen till Heckschers undersökning. Grepp som han tagit i sin bok blev ofta modellbildande för andra.

Ett förnyat intresse just för det svenska organisationsväsendet uppstod under 1970-talet, efter viss svacka under sent 1960-tal. Fortfarande framstod Heckschers bok från 1940-talet som fräsch och angelägen. Jag minns t ex hur jag själv, när jag i en engelskspråkig uppsats 1972 åter använde mig av begreppet "corporativization", kände trygghet i det språkbruk som Heckscher använt ett kvartssekel tidigare. Överhuvud uppstod det under detta decennium en oro hos många – statsvetare liksom icke-statsvetare – inför utvecklingstendenserna inom det svenska organisationsväsendet: att organisationerna på en och samma gång både blev för topptunga och för ivriga i att låta sig integreras i offentligt beslutsfattande. Oron delades av den från Asien hemvändande Gunnar Heckscher.

Hans andra statsvetenskapliga pionjärarbete, *Svensk statsförvaltning i arbete*, utkom 1952. Det intresse som lett fram till detta arbete hade också sin upprinnelse i praktiska erfarenheter utanför den strikt vetenskapliga verksamheten. Heckscher hade varit rektor för ett av landets socialinstitut och därtill haft en serie offentliga uppdrag; han hade också nära samarbetat med och beundrat en av landets toppåmbetsmän, landshövdingen och sedermera universitetskanslern Arthur Thomson. Det som dessförinnan skrivits om förvaltning hade i huvudsak haft starkt rättslig och institutionsbeskrivande karaktär. Nu erhöi vi ett arbete, baserat på ett omfattande material och ett stort antal intervjuer, om hur förvaltningen de facto arbetade. Många av de distinktioner som presenterades, problem som formulerades och iakttagelser som gjordes, framstår fortfarande som i hög grad relevanta.

Det är överraskande att detta annorlunda arbete om svensk förvaltning inte, såsom arbetet om organisationsväsendet, omgående stimulerade ytterligare forskning i samma genre. Det dröjde flera decennier förrän forskning kring förvaltning etablerades som en angelägen subdisciplin inom svensk statsvetenskap. När det till slut skedde, under intryck av den offentliga sektorns fortsatta expansion, blev aktiviteten omgående desto större. Många förvaltningsprojekt igångsattes,

förvaltningsprofessurer inrättades och förvaltningsmomenten i grundutbildningen byggdes ut. I detta sent påkomna men intensiva intresse för förvaltning som en viktig del av statsvetenskapen framstod Gunnar Heckscher genom sin bok från 1952 som svensk portalgestalt.

#### 4. Den med tidsandan samstämd

I Gunnar Heckschers statsvetenskapliga författarskap finns ytterligare två forskningsområden som bör lyftas fram. Det ena är jämförande politik: att jämföra olika politiska system eller delar av system med varandra. Det andra är sk policy analys: att koncentrera sig på politikens innehåll. I sitt intresse för dessa forskningsområden kan Heckscher varken kallas traditionsbevarande eller vägröjande. Snarare visade han sig härvidlag stå i samklang med strömningar i tiden. De böcker han publicerade inom dessa områden blev samtidigt de sista större skrifterna i hans omfattande produktion.

Intresset för jämförande politik och för ett studium av politiska förhållanden i utlandet hade grundlagts tidigt. Några år efter det han påbörjat sina studier i Uppsala och, som sagt, redan visat sig ha läst mycket om engelsk politik tillbringade han ett år av statsvetenskapliga studier i Cambridge. Under 1930-talet, innan svenska samhällsvetares pendeltrafik över Atlanten ännu börjat, vistades han en tid också vid amerikanska universitet. Han var mycket språkkunnig och fortsatte efter andra världskrigets slut att resa och ha olika uppdrag utomlands fram till dess att han på heltid, som ambassadör i Asien, hade sitt arbetsfält utanför Sverige.

I mitten av 1950-talet publicerade Gunnar Heckscher boken *The Study of Comparative Government and Politics*. Den är en rapport från en sk round table som International Political Science Association hade anordnat i Florens. Heckscher var vid denna tidpunkt en av den statsvetenskapliga världsorganisationens vicepresidenter. I rapporten blandas hans egna synpunkter med andras. Den skrevs vid en tidpunkt när behaviorismen med sina rötter i USA ännu inte till fullo sköljt över världens statsvetenskap. Resonemangen är försiktiga. Det sägs vara svårt att formulera hypoteser. Långtgående generaliseringar är inte tillrådliga. Förutsägelser är inte möjliga. Ambitionen bör vara att begränsa sig till välgjorda beskrivningar av olika politiska system eller delar därav. Sådana beskrivningar sades i sig vara mycket värdefulla. De lär oss något väsentligt både om det främmande och om oss själva.

Detta sätt att resonera, illustrerat med många konkreta exempel, framstod som något förlegat decennierna efter det denna rapport publicerats. I början av 1960-talet hade också Gabriel Almonds och James Colemans inflytelserika bok kommit ut med dess betoning av funktioner snarare än strukturer som underlag för jämförelser. Nu, mer än trettio år efter det denna rapport kom ut, känns den igen som betydligt mindre "förlegad". Detta i sin tur är betingat av att många perspektiv i analys av politik i dag ofta knyter an till dem som gällde under den första efterkrigstiden.

En första upplaga av Gunnar Heckschers bok *Asiatiskt maktspel* kom ut 1976, strax efter det han avslutat sin diplomattjänstgöring i Asien. Det kan tyckas förvånande att en man som i så hög grad varit europé som Heckscher – han hade t ex i fem år varit ordförande i europarådsförsamlingens ekonomiska utskott – skulle visa sig ha förmåga att i slutet av sitt liv ge en insiktsfull presentation av politiska och sociala förhållanden i en helt annan del av världen. En viss kontinuitet fanns dock i detta avseende i hans liv. Som tjugoföråring hade han i en av sina första artiklar i *Statvetenskaplig Tidskrift* recenserat en skrift just om Japans politiska utveckling. Boken *Asiatiskt maktspel* gör uttryckligen inte anspråk på att vara ett vetenskapligt verk. Den ger däremot värdefull överblick och presenterar på ett klart sätt centrala fakta samtidigt som den också ger en känsla av närhet genom att Gunnar Heckscher själv, fortfarande ganska förtegen om sitt eget liv, ändå då och då berättar om möten och samtal i Asien.

Gunnar Heckschers intresse slutligen för vad som kan kallas policyanalys var en naturlig följd av att han som politiker haft att sätta sig in i en serie olika politikområden. Han satt i olika utredningar, interna inom högerpartiet liksom offentliga; han debatterade i pressen; han skrev riksdagsmotioner och gav ut småskrifter av olika slag. Sitt viktigaste vetenskapliga bidrag när det gäller ett studium av politikens konkreta innehåll lämnade han med boken *The Welfare State and Beyond. Success and Problems in Scandinavia*, utgiven 1984. Den baserade sig på en föreläsningsserie som han hållit 1979 vid University of Washington. Vid denna tidpunkt hade det blivit vanligt, inte bara i partipolitiskt präglade debatter utan även i samhällsvetenskapliga, att diskutera välfärdsstaten och dess olika problem. Gunnar Heckschers bok var lugnt resonerande med argument för och emot. Uppskattning blandades med kritik.

Uppskattningen var störst när det gällde de skandinaviska välfärdsstaternas tidigare historia. De hade lyckats med att eliminera fattigdom och ge människorna grundtrygghet. Reformarbetet sades ha blivit underlättat av att det i Skandinavien fanns en tradition av stark statsmakt och känsla för social rättvisa liksom av att ekonomin utvecklats tillfredsställande. Heckscher var samtidigt inte ute för att förringa de socialdemokratiska partiernas betydelse för den gynnsamma utvecklingen. De hade visat sig vara praktiskt inriktade och inte försökt påtvinga länderna reformer som en folkmajoritet inte var redo för.

De kritiska synpunkterna på de skandinaviska välfärdsstaternas utveckling koncentrerades framförallt på det som skett efter 1960 och alldeles särskilt på det som skett i det egna hemlandet. Visserligen sades många av de senaste decenniernas problem i Norden inte i sig vara en följd av lösningar som just välfärdsstaterna introducerat utan tenderade att uppenbara sig överallt, oavsett typ av samhällsbygge. Ändå: den offentliga sektorn hade tillåtits expandera alltför mycket, skattetrycket hade blivit oroväckande högt, ambitionen att uppnå jämlikhet i de tjänster som staten erbjuder hade överdrivits, den ekonomiska tillväxten hade stagnerat och framförallt hade en skärpning uppstått i det politiska klimatet. Sverige framstod för den åldrande Gunnar Heckscher inte längre som ett land av samförstånd och kompromisser såsom i hans ungdom och medelålder.

Det fanns en tendens hos 1970- och 1980-talens Gunnar Heckscher att idealisera det förgångna. Han tyckte, åter hemma efter sin tid i Asien, att Sverige förändrats och försämrats. Alldeles särskilt brukade han uppehålla sig vid de radikala idéer som tillåtits skölja över landet i samband med ungdomsrevolten i slutet av 1960-talet. Han hörde också till dem som hyste misstro inför Olof Palme som symbol för något annorlunda i svensk politik. Samtidigt var Palme i snabbhet, rörligt intellekt och hemkänsla i internationell miljö inte så olik Gunnar Heckscher själv.

## 5. Slutord

Gunnar Heckschers liv kunde, medan det levdes, te sig osammanhängande i sina många tvära kast. Med facit i hand ter det sig dock överraskande konsistent. Han var från unga år på en och samma gång fascinerad av den värld som fanns utanför Sverige som han var starkt bunden vid det egna landet och dess historia. Ett arv både av ju-

diskt präglad internationalism och en på stora kunskaper grundad stolthet över den svenska nationen fanns förenat hos honom. Han var vidare från tidiga år en praktiskt lagd person som fick förtroendeposter och kunde fixa saker och ting samtidigt som han var den läsande, skrivande och debatterande. Han var ämbetsmannen som trivdes med andra ämbetsmän samtidigt som han var den sprakande seminarieledaren och samtalspartnern. Framförallt var han på en och samma gång både upprepare och vägröjare, både förvaltare av gamla traditioner och skapare av nya. Detta visade sig kanske allra tydligast i hans statsvetenskapliga författarskap. Denna dubbelhet svarade väl mot den samhällssyn som han tidigt tillägnat sig och förblev trogen hela sitt liv.

En gång hade Gunnar Heckscher som sjutton-åring lämnat sitt föräldrahem i Stockholm för att börja studera statsvetenskap i Uppsala. Det var också till den staden som han till slut återvände, fortfarande nyfiken och rastlös och ofta ute på resor och med en telefonsvarare, tidigt installerad, som kunde inregistrera meddelanden från nära och fjärran.

#### Referenser

- Heckscher, G. (1933) *Konung och statsråd i 1809 års författning. Regeringsmaktens inre gestaltning under det nya statsskickets första halvsekel*. (Avhandling). Skrifter utgivna av statsvetenskapliga föreningen. Uppsala, 3.
- Heckscher, G. (1937) *Parlamentarism och demokrati i England*. Hugo Gebers förlag.
- Heckscher, G. (1939) *Svensk konservatism före representationsreformen D1: Den historiska skolans genombrott*. Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, 9.
- Heckscher, G. (1943) *Svensk konservatism före representationsreformen D2: Doktrin och politik 1840-1865*. Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, 17.
- Heckscher, G. (1946) *Staten och organisationerna*. KF:s bokförlag.
- Heckscher, G. (1950) "En mångsysslares bekännelse", i *Svensk Tidskrift*, 1950, s 283-294.
- Heckscher, G. (1952) *Svensk statsförvaltning i arbete*. Studieförbundet Näringsliv och Samhälle.
- Heckscher, G. (1957) *The Study of Comparative Government and Politics*. George Allen and Unwin.
- Heckscher, G. (1965) "De intellektuella i politiken", i *Svensk Tidskrift*, 1965, s 197-207.
- Heckscher, G. (1976) *Asiatiskt maktspel: Akademilitteratur*.
- Heckscher, G. (1982) "Mina lärofäder. Uppsala, Cambridge och verkligheten", i *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 1982, s 1-9.
- Heckscher, G. (1983) "Gösta berättar", i *Svensk Tidskrift*, 1983, s 502-507.
- Heckscher, G. (1984) *The Welfare State and Beyond, Success and Problems in Scandinavia*. University of Minnesota Press.
- Heckscher, G. (1985) "Politisk vetenskap och praktisk politik", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 1985, s 141-145.
- Hellström, G. utg (1984) *Gunnar Heckscher. Tryckta skrifter och anföranden 1929-1984. En bibliografi utgiven till 75-årsdagen 8 juli 1984*. Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms Universitet.
- Tingsten, G. (1962) *Mitt liv. Mellan trettio och femtio*. Norstedts.